

Jean Pierre Rawie

Woord vooraf bij *Een luchtbel in een vluchtige rivier*

Jean Pierre Rawie (1951) behoort met Annie M.G. Schmidt, Nel Benschop en Toon Hermans tot de best verkopende dichters van Nederland en zinnen uit zijn werk duiken geregeld op in rouwadvertenties. Hij debuteerde in 1975 in het tijdschrift De nieuwe Clercke onder het pseudoniem Albert Zondervan, dat hij deelde met Driek van Wissen. In 1989 ontving hij de Wessel Gansfortprijs en in 2008 de Charlotte Köhlerprijs. Tot zijn bekendste bundels behoren Intensive Care (1982), Woelig stof (1989) en Onmogelijk geluk (1992). In 1997 bundelde hij zijn vertaling van Vier gedichten van Aleksandr Blok. Ook zijn bundel Handschrift (2017) bevatte naast oorspronkelijke gedichten weer bijzondere vertalingen. Ter gelegenheid van zijn 70ste verjaardag verscheen in 2021 Een luchtbel in een vluchtige rivier, een bundel vertaalde gedichten met toelichting ('waarbij van alles ter sprake kan komen wat hij belangwekkend acht'). VertaalVerhaal dankt uitgeverij Prometheus voor de mogelijkheid dit Woord vooraf hier te publiceren.

Woord vooraf bij *Een luchtbel in een vluchtige rivier*

Ik hield eens een voordracht uit eigen werk, ik meen in Eindhoven, waarbij ik ook een paar vertalingen voorlas, zowel uit het Russisch als uit het Spaans en Italiaans. Tijdens de rondvraag stelde een verontruste toehoorder dat je uitsluitend poëzie kon vertalen uit een taal die je even goed beheerste als je moedertaal, en dat kon er hoogstens één zijn. Bij navraag bleek hij leraar Latijn en Grieks te zijn, een gegeven dat zijn betoog eigenlijk meteen ontkrachtte.

Natuurlijk moet je weten wat er staat in het origineel, maar een grondige kennis van de brontaal staat niet garant voor een geslaagde weergave; daarvoor is het vermogen vereist er een Nederlands gedicht van te maken. Soms ontstaat een vertaling juist omdat je een bepaald woord moet opzoeken. Je kunt gegrepen

worden door een tekst waar je niet alle woorden van kent, terwijl er – om met Gerrit Komrij te spreken – nogal wat Nederlandse gedichten zijn waarvan je alles begrijpt, en die je niks zeggen. De enige regel is meedogenloos geformuleerd door de Engelse dichter en vertaler (en, dat is hier irrelevant, maar als je het weglaat, krijg je gezeur, schilder) Dante Gabriel Rossetti: ‘A good poem should not be turned into a bad one.’

Een verleiding waaraan de vertaler weerstand moet bieden (een enkele keer is die niettemin erg groot), is het mooier maken dan het origineel. Soms kun je niet anders dan een vondst die niet weer te geven is, ter compensatie vervangen door een andere, eventueel in een andere regel, maar je mag de oorspronkelijke dichter niet willen overtreffen.

Achter in mijn dichtbundels neem ik al decennialang vertalingen op, waarmee ik hoop aan te geven in welke traditie men mijn eigen werk zou moeten lezen, een hint die door de meeste critici helaas niet begrepen wordt. Die gaan ervan uit dat een Nederlandse dichter slechts beïnvloed wordt door zijn Nederlandse voorgangers, en nooit iets van over de grens leest. Ook verwijzingen naar de klassieken of Heilige Schrift worden veelal niet herkend. Zulke critici hebben zichzelf dikwijls niet overeten aan de boom der kennis, en veronderstellen dat de door hen beoordeelde auteurs, die dientengevolge in hun ogen per definitie hun minderen zijn, even weinig intellectuele bagage meetorsen.

Ik licht in deze uitgave een aantal vertalingen van eigen hand toe, waarbij van alles ter sprake kan komen wat ik belangwekkend acht. Dat kan de omstandigheden betreffen waaronder de vertaling is ontstaan, maar ook weetjes over de oorspronkelijke

dichter en de tijd waarin hij leefde, of een beschouwing waartoe het gedicht aanleiding geeft. Soms levert dat een wat langer essay op, een andermaal geeft het aanleiding tot slechts enkele alinea's.

In weerwil van de opinion chic dat poëzie onvertaalbaar zou zijn, geloof ik dat ieder gedicht te vertalen is, al duurt het soms lang vóór gedicht en vertaler elkaar vinden. Ik heb lang niet alles kunnen verdietsen wat ik wilde; dat is niet erg: een gedicht heeft de tijd.

Bij het vertalen dient men – daar ben ik van overtuigd – de vorm van het origineel zoveel mogelijk te respecteren. Een rijmend gedicht hoort ook in vertaling te rijmen, en een sonnet of een rondeel moet een sonnet of een rondeel blijven. Een letterlijke woord-voor-woord-vertaling biedt steun bij het lezen van het oorspronkelijke vers, maar levert geen zelfstandig kunstwerk op.

Dat is namelijk wel de bedoeling; een goede vertaling beoogt een verrijking te zijn van de Nederlandse letterkunde, een gedicht dat er nog niet was. Er zijn vertalers die daarom de oorspronkelijke tekst niet naast hun versie afgedrukt willen zien (Josef Brodsky vond dat het origineel dan 'als schaamlap diende voor de vertaling'). Ik heb dat altijd wel gedaan – en doe dat in deze uitgave weer –, opdat men mij kan controleren, en ook een beetje uit ijdelheid: opdat men ziet hoe knap ik me van de gestelde taak gekweten had.

Ik zal niet ontkennen dat er, afgezien van de vorm, af en toe schier onoverkomelijke problemen optreden bij het vertalen van poëzie. Ik noem er een paar. In de Romaanse talen en bijvoorbeeld het Russisch is 'dood' vrouwelijk. In dit boek staat een sonnet van de Portugees Francisco Manuel de Melo, waarin de Dood gepersonifieerd voorkomt; dat leverde voor de vertaling geen moeilijkheden op, al zal een Portugees er zich iets anders bij voorstellen dan wij. In veel gevallen is het echter een stuk lastiger: Aleksandr Blok heeft het ergens – hier niet vertegenwoordigd – over 'de voetstappen van de dood'; voor Russische oren is dat een verleidelijk getrippel, terwijl wij er, denk ik, eerder de zware stappen van het standbeeld uit *Don Giovanni* in horen.

Daarentegen is het woord 'liefde', dat bij ons vrouwelijk is, in de romaanse talen weer mannelijk. In het werk van Petrarca wordt *Amore* opgevoerd als een vertrouweling, iemand van ongeveer zijn eigen leeftijd, met wie hij zijn verdriet deelt; dat kun je niet met 'liefde' vertalen, en evenmin met 'Amor', want dat roept het misplaatste beeld op van een cupidootje, zo'n rond kleutertje. Zoiets vergt enig vernuft van de vertaler.

De lezer kan ook op het verkeerde been gezet worden door de titel van gedichten die geschreven zijn op het zuidelijk halfrond (een lentezang die 'October' heet). Echt lastig wordt het, om maar iets te noemen, in talen uit streken waar men geen jaargetijden kent: hoe kan men een regel als Eliots 'April is the cruellest month' rechtdoen in het Maleis, dat merendeels gesproken wordt in streken waar geen

seizoenen zijn? Je moet dan een heleboel uitleggen in voetnoten, wat funest is voor de lyriek. Iets dergelijks doet zich in de volgende bladzijden overigens niet voor omdat de vertaalde gedichten, zie ik nu tot mijn verbazing, op één na allemaal van Europese makelij zijn.

De volgorde der verzen is in grote lijnen chronologisch en wordt bepaald door het geboortjaar van de dichter. De nadruk ligt op poëzie uit de Europese Barok, waar ik een grote verwantschap mee gevoel.

De titel van dit boek, *Een luchtbel in een vluchtige rivier*, is ontleend aan een sonnet van Maffeo Barberini, de dichtende paus Urbanus VIII, en is, zeker voor Nederlandse lezers, een treffende definitie van poëzie. Te onzent moet je immers niet opkijken van de vraag: ‘U schrijft prachtige gedichten, maar wat dóét u eigenlijk?’